نظر صدیقی دستاویزی برای مخالفان مصدق شد

سلیمانی: بسیاری از مورخان و حتی بعضی از دوستان و یاران مصدق معتقد هستند که یکی از مهلک‌ترین اشتباهات او، انحلال مجلس هفدهم بود و به ویژه به مصاحبه دکتر غلامحسین صدیقی با دکتر کاتوزیان استناد می‌کنند. در این مصاحبه دکتر صدیقی عنوان می‌کند که من در همان زمان مخالف انحلال مجلس بودم اما رای ما در آن موقع در اقلیت بود و برنده نشدیم. این نکته بسیار مهمی است؛ اگرچه صدیقی وزنه مهمی در تاریخ معاصر ما است و یکی از بهترین یاران مصدق به شمار می‌آمد، اما این موضوع دستاویزی شد برای مخالفان مصدق که انحلال مجلس را یک اشتباه بسیار جدی تلقی کنند.

آیزنهاور گفت مصدق مرد بزرگی است

مالجو: ۱۰ روز بعد از کودتا اللهیار صالح نزد آیزنهاور می‌رود تا استعفای خود را اعلام و خداحافظی کند. او می‌گوید آیزنهاور معمولا چنین مواقعی پنج دقیقه وقت می‌گذاشت اما دیدار ما ۴۵ دقیقه طول کشید. آیزنهاور شروع به تعریف کردن از مصدق کرد. به او گفتم همین ۱۰ روز پیش بود که شما او را له کردید. آیزنهاور پاسخ داد مصدق البته آدم بزرگی بود اما شما دو مساله را با هم اشتباه می‌گیرید؛ من به لحاظ شخصی از مصدق تعریف می‌کنم اما وقتی پای منافع امریکا به میان بیاید من باید کل دنیا را جمع کنم و به ملتم بدهم. اللهیار صالح می‌گوید در این وقت من به گریه افتادم.

تاریخ

وجه مغفول مانده در بررسی نهضت ملی

آقاجری: دکتر مصدق به عنوان قهرمان بزرگ نهضت ملی و معلم بزرگ مکتبی به نام مکتب مصدق در همان هفته‌ها و روزهای اولی که به نخست وزیری می‌رسد؛ به قوه قضاییه بخشنامه می‌کند که هر بدگویی و انتقادی از سوی هرکس علیه من و دولت من گفته شد، حق اینکه او را تحت تعقیب قرار دهید ندارید. آزادی‌های دموکراتیک در کنار اصلاحات اقتصادی که یک وجه مغفول مانده در بررسی نهضت ملی و مکتب مصدق است و همچنین تز اقتصاد منهای نفت، می‌توانست به تدریج ما را از چرخه باطلی که در آن گرفتار بودیم و هستیم خلاص کند زیرا نفت می‌تواند بسته به رفتار دولت‌ها نعمت باشد و می‌تواند بلای جان ملتی نیز باشد.

۲۹ اسفند ۱۳۲۹ شمسی

۶۶ سال پس از ملی شدن صنعت نفت

عاطفه شمس

۶۶ سال از روزهای پرالتهاب اسفندماه ۱۳۲۹ می‌گذرد. روزهایی که ملت ایران کوشید نفت خود را ملی کند. متن تصمیم مورخ ۱۷ اسفندماه سال ۱۳۲۹ کمیسیون مخصوص نفت از این قرار بود:

«نظر به اینکه ضمن پیشنهادات واصله به کمیسیون نفت پیشنهاد ملی شدن صنعت نفت در سراسر کشور مورد توجه و قبول کمیسیون قرار گرفته و از آنجایی که وقت کافی برای مطالعه در اطراف اجرای این اصل باقی نیست، کمیسیون مخصوص نفت از مجلس شورای ملی تقاضای دو ماه تمدید می‌نماید.» مجلسین شورا و سنا با تایید نظر کمیسیون دو تبصره بر آن اضافه کردند: تبصره اول به کمیسیون اجازه می‌داد که در صورت لزوم از کارشناسان داخلی و خارجی دعوت کند و از نظر آنان کمک بگیرد. تبصره دوم به نمایندگان مجلس حق می‌داد که پیشنهادها و نظریات خود را ظرف مدت ۱۵ روز به کمیسیون بدهند و برای توضیح مطالب خود در جلسات کمیسیون حضور یابند.

مقصود از پیشنهاد ملی شدن که «مورد توجه و قبول کمیسیون قرار گرفته» پیشنهادی است که در ۸ آذرماه ۱۳۲۹ به امضای پنج نفر: دکتر مصدق، حائری‌زاده، صالح، مکی و دکتر شایگان، به کمیسیون مخصوص داده شد ولی در آن تاریخ به تصویب نرسید و همچنان معلق باقی ماند. با تصمیمی که کمیسیون مخصوص نفت در ۱۷ اسفندماه سال ۱۳۲۹ گرفت و ۱۸ نفر اعضای کمیسیون آن را امضا کردند پیشنهاد مورخ ۸ آذرماه از تعلیق درآمد و قبول شده تلقی گردید.

نشست «فرهنگ، اقتصاد، سیاست و نهضت ملی ایران» با سخنرانی هاشم آقاجری و محمد مالجو

مکتبی به نام مصدق

مبنای نهضت ملی، احیای یک هویت جمعی بر اساس خودباوری و نوعی ناسیونالیزم انسانی، مدنی و دموکراتیک بود

... یک پروژه ناتمام تبدیل شد. با فرآیندی که در اثر تحولاتی که بعد از به توپ بستن مجلس اتفاق افتاد و بعد از بی‌تجربگی که جناح‌های مختلف مشروطه خواه بعد از مجلس دوم از خود نشان دادند و به دلیل دخالت‌های قدرت‌های امپریالیستی به خصوص روسیه و انگلیس و عقد قراردادهای مختلف درباره ... در ایران و خاورمیانه و آسیا وجود داشت بعد از خلع ید، خود اداره کنند می‌توانستند توانایی خود را در جهان جدید پسا جنگ جهانی دوم نشان دهند. بر مبنای این هویت که اصلا با اسلام در تضاد نبود و اسلامیت و ایرانیت نیز در سخنان مصدق به عنوان سنتز هویت تاریخی ایرانیان را در طول ۱۴۰۰ سال ...

نمادسازی‌های وارونه

آقاجری: در یکی - دو دهه اخیر شاهد نوعی نمادسازی‌وارونه در ایران هستیم؛ به این معنا که قهرمانان اصیل ملت ایران در زمینه‌های استقلال و آزادی و عدالت به حاشیه رفته و قهرمانانی که به نوعی قابل مقایسه با مصدق نیستند مطرح شده‌اند. شما مصدق را با قوام‌السلطنه مقایسه کنید که در سال‌های اخیر عده زیادی طرفدار او شده‌اند؛ کسی که برای رسیدن به قدرت حاضر است وارد لابی با سفارتخانه‌های خارجی و انگلیس شود، هیچ اعتقادی به آزادی، دموکراسی و حقوق مردم ندارد و بنابراین، بعد از رسیدن به نخست‌وزیری در مجلس پانزدهم، تلاش می‌کند تا با ساختن حزب دموکرات و تقلب در انتخابات، یک مجلس فرمایشی مطیع بسازد و منویات خود را پیش ببرد. از کسانی مثل سید ضیا عبور می‌کنیم که نسبت به قوام، اوضاع بدتری دارد. اما با تقی‌زاده مقایسه کنید، کسی که با اینکه جزو رهبران صدر مشروطیت بود متاسفانه - به اعتراف خود - به عنوان وزیر دارایی رضاشاه به آلت فعلی تبدیل می‌شود و یکی از ننگین‌ترین قراردادهای تاریخ معاصر ایران را به امضا می‌رساند و بعد خود او وقتی در مجلس به او اعتراض می‌شود می‌گوید: چاره‌ای نداشتم من، آلت فعل بودم، فاعل شخص دیگری بود.

تقسیم ایران مثل قرارداد ۱۹۰۷ و ۱۹۱۵ و بعد جنگ جهانی اول و قحطی و بیماری و فاجعه بزرگی که در جریان آن جنگ بر سر ایران آمد و بالاخره، کودتای سوم اسفند و استقرار رژیمی که در جهت اهداف انگلیسی‌ها برای سد نفوذ بلشویزمی که ... ساخته بود، مکتب مصدق و نهضت ملی در سیاست خارجی و در راستای استقلال طلبی این نهضت تز موازنه منفی را مطرح کرد.

نمادسازی وارونه دهه‌های اخیر ایران

چرایی رفتار منفعلانه جامعه کودتای ۲۸ مرداد

محمد مالجو

اقتصاددان

... راه آهن، دانشگاه، وارد کردن برخی کارخانه‌ها و صنایع و مانند آنها و از بین بردن هسته درونی و اصلی مشروطیت بود.

نهضت ملی و مکتب مصدق

باوجود ۱۳ سال تبعید در دوره رضاشاه و پس از ...

... دوستی بودند. مصدق در حوزه سیاست داخلی تز اصلاحات انتخاباتی و احیای اصول آزادیخواهانه و حقوق اساسی ملت را در قالب لایه‌ها و اقدامات مختلف اتخاذ کرد. گرچه در یکی - دو دهه اخیر شاهد نوعی نمادسازی‌وارونه در ایران هستیم، به این معنا که قهرمانان اصیل ملت ایران در زمینه‌های ...

کار دارم؛ به هر حال کار با ارزش جنبش ملی شدن صنعت نفت انجام شده بود اما این رفتار منفعلانه مردم در برخی از بزنگاه‌ها هنوز جای پرسش و تامل دارد. در قیام ۳۰ تیر با انرژی آمدند در مشروطه نیز تعدادی شهید شدند اما وقتی مجلس به توپ بسته ...

ناظم‌الاسلام گزارش این افراد را می‌دهد و اینکه خود او چقدر افسرده شده است. این افسردگی در مردم ایران و حتی در سخنان آیت‌الله نایینی نیز وجود دارد و در نتیجه آن بود که گفتمان قانون خواهی در مقابل مشروطیت به گفتمان تامین ...

... فقط نظاره‌گر بودند. او می‌گوید من می‌دانم همه آنها طرفدار مصدق بودند اما یک نفر از آن جمعیت بیرون نیامد شعار زنده باد مصدق سر دهد. این بهت زدگی تنها در مردم نبود بلکه در اطرافیان مصدق و حتی کسانی که در خانه او بودند نیز وجود داشت. من با این روز ...

افسردگی بوده است.

جامعه ایران، کلنگی نیست

من با این تئوری که می‌گوید جامعه ایران کلنگی است و با این توجیه ما را در یک سیکل باطل می‌اندازد موافق نیستم. برای اینکه ...

قادر باشد رفتار مردم را از مشروطه تا ... یک نگاه ساختاری کلان بررسی کند. ... رفتار جامعه ما رو به جلو است. بعد از ... شد، مشخص می‌شود که وزن جایگاه ... در لحظه‌ای از تاریخ چقدر است یا چگ...

... جلوتر بیاییم همه اینها به هم مرتبط هستند. گزارش کرومیت روزولت با خاطرات ثریا همسر شاه و خواهر شاه همه با هم همخوانی دارد و ممکن نیست که همه با هم دروغ باشند. ثریا می‌گوید که ۱۳ مرداد ماه، روزولت با شاه ملاقات می‌کند، شاه مردد و گرفتار هیبت مصدق بود و وقتی روزولت تردید او را می‌بیند، تهدید می‌کند که در صورت مخالفت او، ایران را ترک می‌کند و می‌گوید بدانید که امریکا اجازه نخواهد داد ایران کمونیستی شود.

آیزنهاور نیز بعدها امضای حکم عزل مصدق توسط شاه را حاصل برخورد تند خود با او می‌داند.

سازه‌ای به نام کودتا

مالجو: طرح کودتا در فروردین و اردیبهشت در واشنگتن به تصویب نهایی رسیده، بعد به لندن می‌آید و نهایتا در ۲۱ تیر یعنی درست ۳۷ روز قبل از کودتا به امضای آیزنهاور و چرچیل می‌رسد. وقتی همه این حوادث را کنار یکدیگر می‌گذاریم، سازه‌ای به نام کودتا و سقوط مصدق ایجاد می‌شود. دقیقا در اسناد آمده که طراحان کودتا معتقد بودند که اگر مصدق پیروز شود منافع آنها در سراسر دنیا از بین می‌رود. عصر ظهور ناسیونالیسم بود و آنها در خیلی از کشورها سرمایه‌گذاری و کودتا کرده بودند، تنها مصدق نبود و تازه داشتند این داستان را برای کودتاهای بعدی می‌نوشتند.

دریافت مدنی براساس آزمون و خطا

هنوز نه بحث انحلال مجلس است و نه انتخابات انجام شده است. بنا بر اسناد، می‌دانیم که طرح کودتا در ...

در خیلی از کشورها سرمایه‌گذاری و کودتا کرده بودند، تنها مصدق نبود و تازه داشتند این داستان را برای کودتاهای بعدی می‌نوشتند. بنابراین، روایت بایندر نیز به‌شدت زیر سوال می‌رود و باز پرسش آغاز بحث من باقی می‌ماند که چرا مردم ما در روز ۲۸ مرداد منفعل بودند.

نگاه من به تاریخ، نگاه تمدن محور است؛ یعنی حرکت تاریخ را از مسیر مطالعه زندگی انسان در شهرها می‌بینم و باورم بر این است که تمدن در شهر و در مدینه اتفاق می‌افتد. آنچه قبل از شهر است، مقدمات تمدن است حتی شهرهایی که به لحاظ فیزیکالی دارای معماری شهری هستند الزاما دارای تمدن نیستند. تمدن و مدنیت در شهری وجود دارد که تا حدی از حقوق قابل اجرا و با ضمانت در اجرا برخوردار باشد. حال مهم نیست که این حقوق چقدر است اما از جایی، این استارت زده شده است. شهرهایی در تاریخ وجود دارند که اگر چه کوچک هستند اما ساکنان آن به نحوی در مدیریت شهر سهیم هستند.

پس من دو شهر را در طول تاریخ باید بررسی کنم؛ یکی، شهری که به ساکنان خود امکان می‌دهد حدی از مشارکت را در اداره شهر داشته باشند و در آنها افراد دارای فرهنگ عمومی و تجربی می‌شوند و خود را بروز می‌دهند. برخلاف این، شهرهایی نیز وجود دارند که مردم آن در کوچه پس کوچه‌ها رانده می‌شوند و فرهنگ در آنها درون گرا است. سوال من این است که اگر ۲۸ مرداد در یک کشور پیشرفته و مدنی اتفاق می‌افتاد آیا واقعا مردم همچنان منفعلانه کنار می‌نشستند؟ در ۲۸ مرداد چشم همه به یافتن یک رهبر بود به همین دلیل نیز مصدق را مقصر می‌دانستند اما در ایران ما از زمان مشروطه مشارکت را شروع کردیم و صاحب قانون و پارلمان شدیم و مردان و زنان به میدان آمدند. در دوره رضاشاه فاصله‌ای ایجاد شد اما بعد از سقوط رضاشاه به مدت ۱۲ سال، ما یک آزادی نسبی داشتیم و باز جامعه ...

جامعه مدنی؛ انعکاس حقوق در رفتار

مدنیت تجربی

مالجو: من ایرادی که به مشروطه گرفته می‌شود و اینکه می‌گویند ساقط است چون توطئه بریتانیا بوده زیرا در آبشخور یک استبداد و دیکتاتوری ریخت را رد می‌کنم و می‌گویم گرچه ما به یکسری مسائل آگاه بودیم اما زمان لازم داشتیم تا آنها را به تجربه بگذاریم و جزیی از تربیت ما شود. پس دینامیکی که من می‌خواهم اینجا به آن برسم و جامعه ما نیز همیشه بر اساس آن عمل کرده، آزمون و خطا است. همین رفتار جامعه ما به صورت آزمون و خطا در حال رسیدن به یک مدنیت تجربی است که پایه آن حقوق است. جامعه ما در زمان کودتای ۲۸ مرداد، در واقع، تعریفی از این مفهوم بود یعنی به لحاظ رفتار مدنی و برخورداری از یک فرهنگ مدنی در عمل، در حدی نبود که خودجوش به صحنه بیاید و چشم به راه دستور پیشرو نباشد.

«نفت، نقطه جریان‌ساز دیروز و امروز» با سخنرانی هاشم آقاجری و کریم سلیمانی

شرکت نفت یا دولت در دولت؟

سیاستنامه | نشست «نفت؛ نقطه جریان‌ساز دیروز و امروز» طی روزهای اخیر به همت انجمن دانشجویی تاریخ، با سخنرانی هاشم آقاجری، استاد دانشگاه تربیت مدرس و کریم سلیمانی، استاد تاریخ دانشگاه شهید بهشتی در دانشگاه تربیت مدرس برگزار شد. آقاجری با بررسی ابعاد مختلف قرارداد ۱۹۳۳ و با تاکید بر بعد سیاسی آن ...

هیچ کنترلی بر عملیات نفتی شرکت نداشت و برخلاف قرارداد دارسی بعد از انقضای قرارداد تمام اموال شرکت به ایران تعلق نمی‌گرفت و ایران هیچ ادعایی نمی‌توانست در رابطه با آن داشته باشد. به هر حال این تنها بعد اقتصادی مساله است و اگر بعد سیاسی را به آن اضافه کنید، بعدی که استقلال سیاسی ایران را نابود و به تبع آن آزادی مردم ایران را پایمال می‌کرد، بعدی است که دکتر مصدق ...

فراخواندن آرمان‌های مشروطیت ... گسترده‌تر مردم روبه‌رو شد و انت... مطبوعات آزادی شکل گرفت ... واقع یک نیروی تازه‌ای در ایران ... این اسطوره را در دو سال و چن... که دولت‌ها یا باید مستقل باش...

تاکید مصدق بر استقلال سیاسی و آزادی

هاشم آقاجری

استاد دانشگاه تربیت مدرس

نظر صدیقی، دستاویزی برای مخالفان مصدق

کریم سلیمانی

استاد دانشگاه شهید بهشتی

میراث فرهنگی نهضت ملی

هاشم آقاجری

استاد دانشگاه تربیت مدرس